

Još jednoč o hipnotizmu.

Dr. Josip Pazman.

Replicirajući na odgovor dra Carevića na moje prigovore o njegovoj knjižici »Hipnotizam u svijetlu filozofije« izjavljujem prije svega, da će ovom mojom replikom barem u »Bogoslovskoj Smotri« biti konac prepirci. Ja ću po svojem običaju biti kratak i jezgrovit, jer ne želim biti dosadan, pa makar se činilo mnogima da sam poražen. Obazirati ću se pako samo na svoje prigovore i nastojat ću pokazati, da su bili opravdani, stvarni i objektivni. Na ono što g. pisac u svojem »Odgovoru« na prigovore moje nova iznosi, ne ću se osvrtať, van možda kratkom kojom opaskom.

Toliko samo kao uvod.

1. Prigovorio sam g. piscu, da je njegov prikaz fenomenâ somnambulizma prilično mršav i nepotpun. G. pisac odgovara (B. S. 1916. str. 66.), da taj prigovor ne stoji, jer nije navedeno, u čem sastoji ta mršavost i t. d. No g. pisac u Predgovoru (ib. str. 56) sam veli: »U ovom odgovoru nalaze se nova razjašnjenja i opširnije su razvijeni mnogi dokazi... stoga sam odlučio i ovu radnju pretiskati napose, e da se tako još bolje upotpuni prva radnja i da nekoja manje jasna mjesta ovog dosta teškog pitanja dobiju novoga svijetla.« To je jedno, a drugo: cijela rasprava g. pisca iznosi 84 i pol stranice male osmine sa 32 kratka retka po stranici. A odgovori njegovi na moje prigovore iznose sto dvadeset stranica u šest brojeva »Bogoslovske Smotre«, koja izlazi u većoj osmini sa 42 velika tiskana retka po stranici. Dakle dvostruko više redaka i to, koji su za dvadeset slova dulji. Za prikaz fenomenâ somnambulizma trebao je g. pisac u raspravi pod br. 8. nešto jače od jedne stranice, a u odgovoru trebao je oko dvadeset stranica (B. S. 1916. br. 3.). Sjajnije po-

tvrdi si ne želim, da je moj prigovor bio opravdan. Da je g. pisac svoju raspravu napisao tako temeljito kao ove svoje odgovore, jamačno bi otpao mnogi moj prigovor.

2. Prigovorio sam nadalje g. piscu, da držim, da fenomeni o jasnom gledanju nisu objektivno prikazani, već prema tendenciji, da ih se uzmogne prikazati kao naravne. G. pisac odgovara isto tako, da taj prigovor ne stoji, jer nije obrazložen.

No da je moj prigovor bio opravdan, potvrđuje mi opet sam g. pisac. U odgovoru na moje prigovore pod br. 1. (B. S. 19016. str. 58.) veli on, da iz pojma hipnotizma isključuje sve one fenomene, za koje je jasno, da se ne mogu logično tumačiti niti sa izvanrednom osjetljivošću niti sa sugestijom . . . da se je ograničio (u svojoj studiji) isključivo na fenomene od liječnika po bolnicama znanstveno ustanovljene, za to se njegova rasprava ne bavi fenomenima, što ih proizvode razni šarlatani po ulicama, a čuju se pod nazivima magnetizma, mesmerizma, hipnospiritizma, okultizma i t. d. Napokon da se teza o prirodnosti odnosi samo na one fenomene, koji su izričito u raspravi navedeni kao znanstveno ustanovljeni, od kojih su se nekoji i pred njegovim očima dogodili prigodom Zitolovih eksperimenata. — Tako on, a ja primjećujem: Ali onda na onaj silogizam na istoj str. 58, koji glasi: »Neka činjenica ili neki skup fenomena, koji imaju razlog svoga bitisanja i svoj dostatni uzrok u prirodi, nije po sebi (per se) porijekla izvanprirodnoga ili davolskoga.

Nu hipnotizam jest činjenica ili skup fenomena, koji imaju razlog svog bitisanja i svoj dostatni razlog u prirodi.

Dakle hipnotizam nije po sebi izvanprirodnog ili davolskog porijekla — odgovaram 1. po skolastičku *distinguo minore*. Onaj hipnotizam, kako si ga g. pisac subjektivno u svojoj glavi utvara, jest neka činjenica ili neki skup fenomena, koji imaju svoj dostatni razlog u prirodi — *concedo*; onaj hipnotizam, koji objektivno postoji na svijetu i koji proizvodi najrazličitije fenomene, jest neka činjenica ili neki skup fenomena prirodnih — *nego*.

Odgovaram 2. izvan forme. Ja bih znao taj isti silogizam kraće formulirati i reći: Neka činjenica ili neki fenomeni prirodni nisu izvanprirodni.

Nu hipnotizam je neka činjenica ili neki fenomeni prirodni. Dakle hipnotizam nije izvanprirodan.

Sada se jasnije vidi, koliko vrijedi taj silogizam, i da g. pisac prikazuje tendenciozno pod hipnotizmom samo one fenomene, koji se mogu kao prirodni prikazati, a navlaš isključuje iz pojma hipnotizma sve one fenomene, za koje se ne može dokazati, da su prirodni. G. pisac bi pravednije uradio, da je ovako svoju tezu postavio:

Imade u hipnotizmu fenomenâ, koji razlog svoga bitisanja i svoj dostatni uzrok imadu u prirodi; ili još čednije: imade u hipnotizmu fenomena, za koje se čini, da svoj dostatni razlog imadu u prirodi.

Onda mu i ja i svak razborit potpisuje tezu. Ali inače ga pitam: a kojim pravom g. pisac isključuje iz pojma hipnotizma sve one fenomene, koji se ne mogu prirodno tumačiti? Kojim pravom on govori o hipnotizmu uopće, ako se je u svojoj raspravi ograničio na fenomene po liječnicima znanstveno ustanovljene? Zašto postavlja tezu o hipnotizmu, kad se njegova teza o prirodnosti odnosi samo na one fenomene, koji su u raspravi navedeni? Njegova se rasprava ne bavi fenomenima, što ih proizvode razni šarlatani po ulicama. Tko objektivno hoće da promatra stvar, ne pita, tko proizvode fenomene, da li Zitolo ili Charcot ili Bernheim, ne pita, gdje ih proizvode, da li u kazalištu ili u bolnici ili na ulici, već ih mora promatrati kakovi jesu in concreto sa svim nuzgrednim prilikama. G. pisac gradi se da raspravlja o hipnotizmu, a isključuje fenomene, koji se čuju pod nazivima magnetizma, mesmerizma, hipnospiritizma, okultizma itd. Zar se rasprava vodi o imenu? Mesmer je koncem 18. stoljeća prvi počeo baviti se ovim predmetima i varao svijet, da je izumio novu metodu liječenja, dakle therapeutsku metodu, i nazvao ju magnetizmom živinskim; a drugi su tu istu metodu po njemu nazvali mesmerizmom. Kasnije (1841.) je po engleskom liječniku James Braid-u (Gjems Breed) dobila ta ista metoda ime hipnotizam, a i manje rabljeno ime Braidizam. G. pisac sam priznaje u raspravi (str. 24.), da hipnotizam nije moderno iznašaće, već da su ovi fenomeni bili poznati u srednjem vijeku kršćanskim filozofima i arapskim liječnicima, dapače i od najstarijih naroda da se nalaze hipnotički pojavi pod ime-

nom okultizma. A sada u odgovoru perhorescira pojave pod ovim imenom. Imao sam ja dakle i te kako pravo prigovoriti g. piscu, da nije objektivno prikazao nekoje fenomene već tendencijozno prema svrsi, koju je kanio postići, naime da ih prikaže kao prirodne. Valjalo je promijeniti naslov raspravi i mjesto 'hipnotizam' reći 'nekoji fenomeni therapeutike', pa bi, opet velim, moji prigovori izostali.

3. Nadalje prigovorio sam g. piscu, da držim skroz neznanstvenim, da je najuspješniji način probuditi osobu iz samnambulizma to, da joj se puhne u oči. G. pisac odgovara, da je to (puhnuti u oči i tako probuditi uspavanu osobu) činjenica ustanovljena po hipnotizatorima, a navesti ustanovljene činjenice da je znanstveno, jer to iziskuje iscrpivost pitanja (B. S. 1916. str. 67.).

Priznajem, da tako hipnotizatori rade i vjerujem, da je i Zitolo tako radio. Ne prigovaram g. piscu, što je 'naveo' te činjenice, ali ostajem i sada kod svojega prigovora i prigovaram i nadalje: stid bilo tu tobožnju znanost, koja drži ovakov puerilni čin prirodnim sredstvom, da se hipnotizovana osoba probudi od sna, iz kojega je ne može probuditi »nec maximus fragor ad eius aures nec ferri ignisve vehementia«, kako je to izložio biskup Ženevski u svojem postulatu na rimsku Penitenciariju god. 1841.

4. Prigovorio sam nadalje, da je hipnotizam neznanstvena stvar i da se ne da prikazati u znanstvenoj formi. G. pisac odgovara, da moj prigovor ne stoji, jer da nije obrazložen i da proti mojemu prigovoru stoji činjenica, da pitanje hipnotizma razni pisci (pa i katolički moraliste) znanstveno obrađuju.

Ja sam svoj prigovor dovoljno obrazložio na cijeloj stranici ističući, kako jedni drže hipnotizam za neurozu t. j. živčanu bolest ili umjetno prouzročenu hysteriju, drugi za živčanu bolest velikoga mozga, treći za psihozu t. j. umnu bolest i neku vrst ludila, dok je drugi opet smatraju vrstom sna itd. Ono što je znanost pronašla i zajamčila, kao n. pr. munjinu, polarizaciju svijetla, gravitaciju itd., to se može ili ne znati ili znati. Tko zna, što je munjina, taj ne mijenja svoje mišljenje o njoj, kao što mijenjaju razni »učenjaci« svoje mišljenje o hipnotizmu. A što pitanje hipnotizma katolički moraliste znan-

stveno obrađuju, to znači, da je hipnotizam predmet znanstvenog istraživanja i znanosti, kao što je to i magia i spiritizam i čarobna šiba, furtum i blasphemia i stotina drugih predmeta, kojima se znanost bavi, a ne znači, da je hipnotizam sam znanstven, da je liječničko umjeće ili čak liječnička znanost. Priznajem sa Schützom i sa kongresom njem. prirodoslovaca u Danzigu, da je hipnotizam znanstveno i prijeporno pitanje; znadem dobro, da ima u moralci posebno ako ne poglavlje a ono posebna točka, koja govori o hipnotizmu, pa i ja svake godine o hipnotizmu govorim i raspravljam, ali mi ne pada ni na kraj pameti, da ga prikažem pod krinkom znanstvene liječničke metode, već kao moderno sujevjerje, što doista i jest.

5. Prigovorio sam, da je g. pisac definiciju hipnotizma svojevoljno skovao i prikazao hipnotizam ne kao ono, što doista jest, već kao ono što se pod njim prikazati hoće. G. pisac odgovara, da to nije istina, da je njegova definicija objektivna, da je on definujući hipnotizam izabrao pravi put, a ja da svoj prigovor nisam obrazložio.

Priznajem, da je g. pisac ono, što on pod hipnotizmom hoće da razumije, prema Coconnieru, kako sam priznaje, opisao i kao definiciju izabrao. Ne poričem ni to, da je on to logički izveo. Ali, kako sam već pod br. 2. malo prije spomenuo, on svojevoljno pod hipnotizmom razumije samo nekoje fenomene zajamčene i konstatovane, koje on po volji bilo svojoj ili drugih pisaca, za kojima se povodi, odabire; dok katolički moralisti pod naslovom 'De recenti magia' govore o hipnotizmu i opisuju te pojave, kako se doista događaju, i o njima svoj sud izriču. Nekoji su biskupi i sv. Stolicu o tim pojavama izvijestili i upitali, što imaju o njima držati. I akoprem sv. Stolica nije dosada o tom svoj definitivni sud izrekla, ipak se iz njezinih odgovora jasno vidi, da se pojam hipnotizma nema ograničiti na nekoje samo po volji izabrane fenomene, nego na sve, koji su se dogodili i koji su također zajamčeni i konstatovani. A među onima imade zaista takovih, kojih nijedna sofistika ne može prikazati kao prirodne. U potvrdu ovoga dosta je navesti poznati Postulatum Episcopi Lausannensis et Genevensis od god. 1841. Taj postulat polazi iz onog vremena, kad se je hipnotizam rascvao i u velike tjerao, iz onoga kraja,

gdje su se ljudi mnogo njime bavili i kad su ga već novim ovim imenom prozvali. Presvijetli gospodin pomenuti biskup nije jamačno svoje izvješće upravljeno na vrhovni magisterij katoličke Crkve iz prsta isisao, već je također naveo činjenice zamjenjene i konstatovane. A to je već dosta navesti kao obrazloženje mojega prigovora, da g. pisac ne postupa objektivno, već po svojoj subjektivnoj želji, i da prikazuje hipnotizam ne kao ono, što on doista jest, već kao ono, što on kao hipnotizam prikazati hoće.

Da je moj prigovor opravdan, pokazuje i neprilika, u kojoj se nalazi g. pisac natjeran u škripac po logičkoj indukciji iz tobožnje definicije hipnotizma. Ako je hipnotizam po priznanju strukovnjakâ nervoza, t. j. živčana bolest, histerija, bolest velikoga mozga itd., a u drugu ruku ima biti znanstvena metoda, što no ju izumiše u svrhu liječenja — zaključujem ja ovako: »Metoda dakle, što su je moderni pronašli u terapijske svrhe t. j. u svrhe liječenja, — jest bolest!« Ova je dedukcija ljuto zapekla g. pisca, koji u neprilici odgovara 1. da se to ne može n a p r o s t o kazati. — Dakle se može kazati barem donekle, u stanovitom smislu, a to je dosta, da se vidi absurditet, koji logički slijedi iz neistinite tvrdnje. G. pisac odgovara 2. da nije o p ć e n i t o mnijenje među liječnicima držati hipnotizam bolešću. — Dozvoljava dakle, da ga ipak nekoji drže za bolest. I to je dosta za onu dedukciju. Poričem u ostalom, da postoji o p ć e n i t o mnijenje među liječnicima o hipnotizmu bilo u ovom ili u onom smjeru. Mislili liječnici o hipnotizmu ovako ili onako, od zamašitosti je velike činjenica, što samo v e o m a rijetki liječnici upotrebljuju hipnotizam u svojoj praksi. Liječnik Capellmann u svojem djelu »Medicina pastoralis« (str. 42. i sl.) odrješito tvrdi: »vetitum censeo hypnosim inter medicamenta et remedia recensere et adhibere.« On se dakle protivi i tomu, da se hipnoza n a v o d i kao lijek i sredstvo liječenja, a kamo li da se i r a b i kao takova što.

G. pisac odgovara 3. da neki to tvrde kao Charcot, Konrad, Ladame, nu m n o g i od ovih to samo o n a k o n a p o l a tvrde. — Priznaje za trojicu, da hipnotizam smatraju bolešću, to je razumljivo. Ali to ne razumijem, koji su to »mnogi od ovih« t. j. od ove trojice? Jamačno bit će barem dvojica. To

je dapače većina od ove trojice. No još je nerazumljivije, što to znači »onako na pola tvrditi«? To je zaista znak velike neprilike.

Ponavljam, da hipnotizam, u koliko se nastoji prikazati kao ars therapeutica, nema definicije. G. pisac nastoji ovaj prigovor oprovrći pomoću logike. Ali mu je slabo sreća poslužila. Njegova silogistička forma na str. 71. je pogrešna. Tamo su dvije negativne premise, a iz obaju negativnih ne slijedi po logici nikakav zaključak. Utraque si praemissa neget, nihil inde sequatur, kaže logika. Silogizam po smislu moga prigovora ovako se mora složiti:

Što jest ars therapeutica, koja ima svoje stalne zakone, sredstva i metodu, ima kao takova i svoju definiciju.

Nu hipnotizam nije ars therapeutica.

Dakle nema kao takova svoje definicije. — Ili ovako:

Kad bi hipnotizam bio ars therapeutica, koja itd., imao bi kao takav svoju definiciju.

Nu hipnotizam nije ars therapeutica.

Dakle nema kao takav svoje definicije.

Ovo je silogistička forma mojega prigovora.

6. Prigovorio sam nadalje g. piscu dvoje: prvo, da smiono tvrdi »da su moderni fiziolozi i psiholozi nanizali fiziološke i psihološke uzroke, koji više manje adekvatno tumače hipnotičke fenomene...« i »da se ovi uzroci slažu sa zasadama filozofije Aristotela i sv. Tome...« To su moja dva prigovora u jednoj rečenici, a tiču se dviju smionih tvrdnja, jedne: da pomenuti uzroci adekvatno tumače hipnotičke fenomene, i druge: da se ovi uzroci slažu sa naukom sv. Tome. Kod one prve tvrdnje još sam podbrisao riječ »adekvatno«, da bolje u oči upadne, čemu se prigovara. (B. S. 1915. str. 275. i sl.)

Konstatujem ponajprije, da je g. pisac malo izvrnuo moj prvi prigovor, kad meni stavlja nešto drugo u usta, i to mjesto mojeg prigovora ovo: da navedeni uzroci ne tumače hipnotizma, izostavivši glavnu riječ adekvatno. (B. S. 1916. str. 168.) To nije lojalno.

Konstatujem drugo, da je g. pisac u svojem odgovoru usvojio potpuno moj prigovor i priznao: da navedeni fiziološki i psihološki uzroci **prilično** tumače prirodnost lipnoze...

Tri retka iza toga opetuje g. pisac isto: da stvar nije očevidna, niti se može lako i na prvi mah uočiti prirodnost hipnoze i hipnotičkih fenomena... ali se može kazati, da objektivno razlaganje prirodnost hipnotizma **prilično** objašnjuje. (B. S. 1916. str. 169.) Napokon priznaje to i po treći puta, kad veli na koncu svoga razlaganja na str. 190.: »Nu upravo ova načela jesu podloga, pomoću koje možemo **prilično** rastumačiti prirodnost hipnoze...« Da je on u svojoj studiji ovako čedno govorio, kao što govori u ovom »odgovoru«, ne bih mu mogao prigovoriti, da mu je tvrdnja smiona. Svatko bo uviđa razliku između tvrdnje, da stanoviti uzroci **adekvatno** tumače stanovite pojave i da ih **prilično** tumače, a da i nije učio filozofije. Znadem ja dobro, kako se pristaše onoga mišljenja u ovom pitanju o prirodnosti hipnotizma, koje slijedi g. pisac, trude i muče, da prikažu vjerojatnost svojega mišljenja, čemu nitko ne prigovara, i kako »dokazuju« prirodnost hipnotizma, ali dokazati ne mogu. Prema tomu moj prvi prigovor stoji i ne pada, dapače diže mi ga i potvrđuje sam g. pisac.

Što je g. pisac u svojem »odgovoru« iznio peripatetičnomističnu nauku o moćima ljudske duše, to nije mario učiniti barem poradi mene, jer je to meni veoma dobro poznato. Držim ipak, da ne će biti bez koristi za ostale čitaoce i za to nemam razloga tomu prigovarati. Ali bi svakako bolje učinio, da je sve to naveo u svojoj studiji, pa mu ne bi onako ispala mršava i nepotpuna kao što jest.

Moj drugi prigovor smionosti g. pisca u tvrdnji, da se pomenuti uzroci, kako su ih nanizali moderni fiziolozi i psiholozi, slažu sa zasadama filozofije sv. Tome... nastoji g. pisac obeskrjepiti time, da pokuša primijeniti nauku sv. Tome na hipnotizam. (B. S. 1916. str. 272.—281.)

G. pisac je to doista i pokušao, uvjeren sam, u najboljoj vjeri. Ne marim ga u tom poslu smetati. Njemu je taj posao u toliko laglji, što je njemu poznata filozofija sv. Tome, imade djela toga velikana, studira ih i upotrebljava. Uvjeren sam dapače, da bi to isto učinili i oni moderni fiziolozi i psiholozi, koji su s njime istoga mišljenja, kad bi im barem djela sv. Tome poznata bila, da zavire i nađu nešto u potvrdu svojih misli i težnja. Ali kako će to učiniti oni liječnici, koji osim svojih stručnih djela i časopisa nisu ni čuli za sv. Tomu, a kamo li

studirali njegova djela? Koji su po nazorima, što su ih dobili od svojih učitelja, obično materijalisti, darvinovci, a po tom i te kako daleko od filozofije sv. Tome. Zar se ti ljudi pozivaju na sv. Tomu? na Aristotela? Spominjem se dobro, da je prije kakovih 25 godina čuveni njemački pravnik Jhering pukim slučajem došao do Sume sv. Tome i zavirivši našao neko mjesto, koje mu je konveniralo, odmah je to kao neko svoje iznašašće urbi et orbi objavio, a u jurističkim krugovima bio je to gotovo epohalni događaj. Takova je rijetkost, da laici naučnjaci zavire u djela sv. Tome Akvinca. Tvrditi dakle, kako sam barem ja shvatio, da moderni fiziolozi i psiholozi — većinom liječnici, medicinari — nabrajaju pomenute fiziološke i psihološke uzroke hipnotičkih fenomena prema zasadama filozofije peripatetičko-skolastičke, koja se na modernim sveučilištima ni ne predaje ni ne uči, držao sam i držim smionim. A to stoji.

U ostalom sam pokušaj g. pisca, da on to svede u sklad s naukom sv. Tome, temelji se na krivoj pretpostavci, da je hipnoza isto što i san. Pa kao što u snu nema razum nadzora nad moćima duše, već njegovu ulogu preuzima mašta, tako da biva i u hipnozi. Ta pretpostavka je alfa i omega ovoga tumačenja, pa za to ću se na to osvrnuti u jednoj od slijedećih točaka moje replike, u kojoj bude govor o snu i hipnozi. A za sada upozorujem samo na tu okolnost, da se g. pisac u svojem razlaganju o primjeni nauke sv. Tome na hipnotizam 1. ograničuje samo na nekoje hipnotičke pojave, što mu ih Bernheim servira; 2. da s očitom bojazljivošću — takav barem čini dojam na mene — o toj stvari raspravlja; 3. da nailazi pri tom na velike i nerazrješive poteškoće, od kojih nekoje i sam (na str. 273. i sl.) spominje; 4. napokon se tješi ovim negativnim rezultatom: »da nitko ne će moći dokazati nerazmjer između hipnoze kao stanja i uzroka, kojima se proizvada.«

7. Prigovorio sam nadalje g. piscu, kako može tvrditi, da su ti navedeni fiziološki i psihološki *n a r a v n i* ili *p r i r o d n i* uzroci hipnotičkih fenomena, a u isto vrijeme tvrditi, da hipnotizovana osoba ovisi posvema o volji hipnotizatora i da se nalazi potpunoma u njegovoj vlasti. (B. S. 1915. str. 275.)

G. pisac odgovara na moj prigovor distinkcijom između neposrednoga ili upravnoga djelovanja hipnotizatora na volju

hipnotizovane osobe i posrednoga ili neupravnoga. Ono prvo djelovanje da je naravski nemoguće, ali ovo posljednje da je moguće. Jedno i drugo potvrđuje naukom sv. Tome. (B. S. 1917. str. 280. i 281.)

Na ovaj protuodgovor mi je primjetiti:

1. da se ne radi o tom, da li može volja djelovati na volju i kako, da li posredno ili neposredno; već se radi o tom, da se ustanovi, da li su uzroci, koji prouzrokuju hipnotičke fenomene, naravni ili nadnaravni. Ako su uzroci tih fenomena »posebno raspoloženje živčanog sistema kod subjekta, koji se ima hipnotizirati«; ako su »podražaji vidnih ili slušnih (ili kojih mu drago) živčica«, pa zvali se ti podražaji »nesavršena arterializacija krvi u mozgu« ili kako drugačije, to je sve jedno, jer se ne radi o imenu: ako su »umjeće i okretnost hipnotizatora«; ako je sugestija... dobro, neka bude tako, velim ja. Pa kada ti svi naravni uzroci odista postoje, onda nužno mora slijediti i učinak — hipnoza. Čemu dakle volja hipnotizatora? Ne treba je. To je moj prigovor.

2. Dozvoljavam, da ničija volja ne može neposredno djelovati na tuđu volju osim volje Boga Stvoritelja. O tom nema dvojbe. Znadem, da volja n. pr. moja može djelovati na tuđu volju posredno n. pr. savjetom, molbom, prijetnjom, obećanjem, ponudom nagrade itd. Ali odatle ne slijedi, da dotična osoba, ako meni moje djelovanje uspije, ovisi posvema o mojoj volji; a još manje, da se dotična osoba kojega moga uspjeloga djelovanja nalazi potpunoma u mojoj vlasti. To se može volji dogoditi jedino spram Boga, koji je Stvoritelj volje kao i svakoga stvora, ali nikada spram čovjeka, koji samo posredno može na volju uplivati.

Ako se dakle ipak tvrdi, da tako biva u hipnozi, onda to nije posredno djelovanje hipnotizatora na volju hipnotizovane osobe, jer ovaj naravnim putem ne može doći do te potpune vlasti nad voljom, ni do posvemašnje ovisnosti volje. Takove vlasti nema ni car ni papa na tuđu volju, i takove ovisnosti nema u naravnom redu. Ako dakle ipak postoji, kako se tvrdi, onda to nije po naravnom redu, već je nešto nadnaravna. Bog naime može svoju vlast nad tuđom voljom stalno ili prolazno predati nekome drugomu, ako to ištu razlozi Njegove Providnosti; a može opet i prepustiti đavlu, da si on tu vlast za čas

usurpira. I to pitanje o ovisnosti volje hipnotizata od hipnotizata nije za mene nerješeno pitanje, kako to tvrdi g. pisac za sebe, samo da ne upre oči u ovu najvažniju od sviju okolnosti za rješenje ovog problema.

8. Glavni moj prigovor vrti se o krivo mišljenje, da je hipnoza vrst sna, jer je snu slična. G. pisac nasuprot drži, da su hipnoza i naravni san bitno vrlo slična stanja. I to on dokazuje ovim argumentom:

»Dva stanja, koja imaju:

1. vrlo slične i gotovo identične bližnje uzroke,
2. koja se mogu lako pretvoriti jedno u drugo,
3. koja pokazuju iste karakteristike

jesu bitno vrlo slična stanja.

No i jedno i drugo i treće se opaža kod hipnoze i naravnog sna.«

Dakle hipnoza i naravni san jesu bitno vrlo slična stanja.

Na to odgovaram:

Dobro, i ja ću poći istim putem i argumentirati ovako:

1. Hipnoza i san nemaju vrlo slične i gotovo identične bližnje uzroke. Dakle nisu si vrlo slični. — Probo antecedens, i to riječima g. pisca.

Bližnji uzroci hipnoze jesu 1. psihični uzroci mašta, volja, ukлонjenje rastresenosti; 2. fizički uzroci zurenje očima, udobni položaj tijela, muk itd., a mjesto naravne potrebe, koja fali kod hipnoze, opstoji **zapovijed** hipnotizatora. (To sve imade g. pisac u svojem »odgovoru« B. S. 1916. str. 284. i 285.)

Bližnji uzroci sna naravnog jesu: umornost, bolest, starost, posebni obični uzrok sna jest para, koja nastaje uslijed probavljanja hrane, podiže se do moždana, tu se zgusne, zatim se vraća natrag i tim procesom obustavlja djelovanje općenitog središnjeg sjetila... Ovako Aristotel i sv. Toma. (Ovim riječima završava g. pisac, ne ja, i to B. S. 1916. str. 186. — Ali odmah iza toga nastavlja g. pisac ovako):

»... današnji fiziolozi ne slažu se potpuno s onim, što Aristotel i sv. Toma govore o posebnom uzroku naravnoga sna. Iznesene su u zadnje doba razne teorije o snu... Danas je najviše uvažena teorija Durhama i njegovih sljedbenika, fiziologa Bernarda, Torchanopfa itd., koji vele, da obični fizio-

loški uzrok ne sastoji u moždanskome zastoju ili u navali krvi u moždane, nego zapravo u anemiji moždana. Do toga zaključka doveli su Durhama i njegove drugove pokusi...«

Eto, hoćeš li po Aristotelu i sv. Tomi, ili te volja po modernoj materijalističkoj filozofiji, jasno je i slijepom, da uzroci hipnoze: mašta, volja, ukлонjenje rastresenosti, zurenje očima, udobni položaj tijela, ruku itd., napokon zapovijed hipnotizatora nisu vrlo slični a još manje identični uzrocima naravnoga sna: umornosti, bolesti, starosti, pari, moždanskome zastoju, navali krvi u moždane, anemiji moždana...

Dakle po riječima g. pisca nisu ni hipnoza ni naravni san bitno slična stanja, a još su manje ista stanja, nego su to dvije različne stvari, kako ja tvrdim. *Ex ore tuo te judico.*

Idem dalje i argumentiram kao g. pisac:

Dva stanja, hipnoza i san, ne mogu se lako pretvoriti jedno u drugo; dakle nisu si bitno vrlo slični. Probo antecedens, i to opet riječima g. pisca:

»Liječnicima je to uspjelo više puta, a i sada često puta uspijeva. Dr. Bernheim pripovijeda jedan slučaj... Slično je postupao i Noizet...« B. S. 1916. str. 285. i 286.

G. pisac sam među rečima priznaje, da taj pokus, koji je više puta liječnicima uspio, da više puta nije uspio. On sam navodi samo dva liječnika i dva slučaja. Kad bi sve ovo i bilo tako, kako g. pisac vjeruje, da je bilo, pa kad u ta dva slučaja ne bi bilo varke, koja nije nipošto isključena, još to ne bi moglo dovesti do zaključka, da se to pretvaranje sna u hipnozu događa lako. Što se tako rijetko događa, pa ma i više puta, događa se prije mučno, nego li lako. To dakle, što g. pisac navodi iz iskustva nekolicine liječnika, dokaz je, da se ne događa lako takova promjena, dosljedno da ta dva stanja nisu slična, što ja tvrdim.

Međutim argumenat je g. pisca i po tom slab i nikakav, što on uzima gratis, bez dokaza, da je hipnosa, koja je u stanovitom slučaju nastala iz sna ili poslije sna, da je nastala iz sna ili pretvorila se u naravni san. Tu je pogriješka u argumentaciji, koja se obično formulira ovim riječima: *post hoc ergo ex hoc.* Nema tu, braco dragi, nikakove pretvorbe, nego

jednostavni slijed dviju stanja. Jer ako može stanje hipnoze nastati iza ili poslije budnoga stanja, zašto ne bi moglo nastati iza ili poslije sna?

U ostalom sve kad bi i bila, kako g. pisac tvrdi, još ne slijedi logičnom nuždom nikakova bitna sličnost ni istovjetnost. Za to se veća premisa u njegovu argumentu može i mora jednostavno zaniijekati, jer niti je sama po sebi jasna, niti ičim dokazana. Quam futilia argumenta adhibes!

Idem dalje i argumentiram kao g. pisac:

Hipnoza i san ne pokazuju iste karakteristike. Dakle nisu si bitno slične. Probo antecedens, ali ovaj put ne riječima g. pisca, nego riječima muža od većega ugleda no je on.

Karakteristike naravnoga sna jesu: 1. djelomična obustava osjetnoga života. Ovu djelomičnu obustavu priznajem, jer je istinita i očevidna po svakdanjem iskustvu. Ona je djelomična, jer se proteže na vanjska sjetila, a ne na nutarnja, koja i u snu djeluju, osobito mašta. A ni vanjskih sjetila djelovanje nije potpuno prestalo. 2. Obustava umovanja i refleksije. Ovu obustavu umovanja ne bih nazvao djelomičnom nego potpunom, jer je jasno iz iskustva, da čovjek, dok spava, nema porabe razuma. Kad se čovjek bûdi od sna, u onom prelaznom stanju može biti neko nepotpuno umovanje i actus humanus imperfectus, ali u snu ne može. Glede refleksije slažem se sa g. piscem. 3. dosljedno obustava djelovanja volje prema priznatom načelu: nihil volitum qui prius cognitum. Ovu obustavu mimoilazi g. pisac. Moguće za to, jer sama po sebi slijedi iz gore spomenute obustave umovanja. Ali ja ju spominjem naročito, jer je prava karakteristika sna. Nitko naime pametan ne izdaje zapovijedi spavajućem podčinjniku, nitko pametan ne daje savjeta niti uči niti govori što drugima, dok spavaju, jer je očevidno, da nisu sposobni rabiti svoju slobodnu volju u stanju sna, kao što je jasno, da ne može čovjek ni sagriješiti, dok spava. 4. Djelomična obustava moći gibanja, tako da se čovjek, dok spava, redovito ne giba, ali se često događaju u snu motus spontanei, ponajviše rukom, nogom itd. To sve priznajem; ali da se ljudi spavajući šeću, penju na kola, idu u potjeru i povraćaju se na svoja mjesta, a da se nijesu probudili, to se nekima dogoditi može, koji su mjesečnjaci ili somnambli, ali to nije karakteristika sna, koja se

vazda ili barem redovito događa kod ljudi, dok spavaju. To dakle valja brisati. Ono, što g. pisac navodi o elektivnom djelovanju sjetila za vrijeme naravnoga sna i ono o hiperesteziji, ja ne potpisujem. Razlog je ovaj, jer ono, što se rijetko kada događa u snu, nije njegova karakteristika, nego izvanredna pojava, koja ima i svoj izvanredni uzrok. A što se napose hiperestazije dotiče, koja bi znala biti izvanredno osjećanje u tom smislu, da je izvanredno jako, stoji u protuslovlju s prvom karakteristikom sna, sa djelomičnom obustavom osjetnoga života. Kad je sjetilo uspavano i kanoti obumrlo, ne može u isto vrijeme biti izvanredno jako. Može ipak biti takova izvanredna pojava, ali ona nije karakteristika sna, jer bi se svaki put morala dogoditi, kao što ono pod točkom 1., 2., 3., 4., kadgod se čovjek nalazi u stanju sna.

A koja je karakteristika hipnoze?

Navodim riječi g. Jakoba Ksav. Fontane, kanonika kancelara Lausanskoga i Ženevskoga, koji je po nalogu svojega biskupa u Freiburgu u Švicarskoj dne 19. maja 1841. podnio sv. Stolici izvješće o hipnotizmu, koji se je tada još zvao magnetizam. U tom izvješću sa svom savjesnošću sastavljenom govori se o mnogobrojnim slučajevima hipnotizma — ut casus non raro incidentes solvi queant — i navode njezine karakteristike. Evo ih:

1. Persona magnetisata, quae plerumque sexus est feminei, in eum statum soporis ingreditur, dictum somnambulismum magneticum, tam alte ut nec maximus fragor ad eius aures, nec ferri ignisve ulla vehementia illam suscitare valeat. — To nije dakle djelomična obustava sjetilnoga života, nego posvemašnja kao u mrtvaca.

2. Tunc viva voce, seu mentaliter, de suo absentiumque penitus ignotorum sibi morbo interrogata, haec persona evidenter indocta illico medicos scientia longe superat; res anatomicas accuratissime enuntiat; morborum internorum in humano corpore, qui cognitu definituque peritis difficilissimi sunt, causam, sedem, naturam indigitat, eorumque progressus, variationes et complicationes evolvit idque propriis terminis; saepe etiam dictorum morborum diurnitatem exacte praenuntiat, remediaque simplicissima et efficacissima praecipit. — U hipnozi dakle nema obustave umovanja i refleksije, nego po-

stoji potpuno razvijeno umovanje i refleksija, tako da i neuka osoba postaje pametna i umna, učena i verzirana u medicini.

3. Što se obustave slobodne volje dotiče, koja je nužni posljedak obustave umovanja u snu, ta obustava ne opstoji u hipnozi po priznanju g. pisca. On to na više mjesta i u svojoj studiji i u svom »odgovoru« spominje i priznaje. Dapače za povijed hipnotizatora ubraja među bližnje uzroke hipnoze, i taj jedini uzrok — po njegovu priznanju — fali u naravnom snu, gdje je naravna potreba uzrok sna. No gdje je zapovijed, tu nužno mora biti i djelovanje volje, jer samo volja može da zapovijed izvrši. Osoba hipnotizovana pokorava se volji hipnotizatora i sluša ga u svemu i potpuno je ovisna, kako se to razabire iz onoga, što je rečeno u točki 7. ove moje replike. Sve dakle obratno u snu i hipnozi: ondje obustava djelovanja volje, a ovdje potpuna pokornost volje zapovijedima hipnotizatora. Ne koristi izmotavanje, da u hipnozi postoji slijepo pokoravanje hipnotizatoru. Jer ako uzmeš ovu riječ slijepo pokoravanje u smislu, u kojem se uzima u moralci, kad se kaže coeca oboedientia, onda to znači, da osoba u hipnozi ne ispituje razloge izdane zapovijedi, već se pokorava, bili razlozi ovi ili oni. U tom slučaju postoji djelovanje slobodne volje. Ako li se pak ono slijepo pokoravanje misli kao nužno pokoravanje, a ne slobodno, onda to nije nikakovo pokoravanje, nikakovo djelovanje slobodne volje, nego čin sjetilne požudne moći, za koji se čin ne izdaje zapovijed i koji se događa ne po volji hipnotizatora, već nužno slijedi djelovanje mašte ili koje druge sjetilne spoznajne moći. Onda je nesmisao govoriti o pokoravanju, o zapovijedi, o volji hipnotizatora i dr.

4. Što se gibanja dotiče, to priznajem, da postoji u naravnom snu obustava djelomična, tako da se mogu dogoditi niekoje kretnje spontane; ali da se spavajuće osobe više puta u snu dižu i obavljaju razne poslove kao u hipnozi, to ne stoji. Meni se barem u 54 godine nije to ni jedan jedini put dogodilo, a držim, da je tako i kod drugih pametnih ljudi. Druga je dakle karakteristika hipnoze, a druga sna.

5. Za elektivno djelovanje i za hiperestaziju već sam rekao svoje mišljenje. G. pisac nema pravo spominjati ove izvanredne pojave kao karakteristiku naravnoga sna. To je

karakteristika hipnoze i daljnji dokaz, da je drugo hipnoza, a drugo san.

Toliko o ovoj točki moga glavnoga prigovora. Ostale naime točke ovoga prigovora g. pisac onako uvijeno priznaje, kako će to razborit čitalac i sam opaziti. Drugačije nastaje san, a drugačije hipnoza. Drugačije traje jedno, a drugačije drugo. Isto vrijedi i za prestanak. Skroz druga i različna je stvar dakle hipnoza i san.

(Svršit će se.)

